

Wiesław Charczuk

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Działalność Koła PPR przy Głównym Urzędzie Cenzury MBP 1945–1947

Protokoły zebrań członków PPR przy Głównym Urzędzie Cenzury Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego stanowią istotne źródło do poznania działalności partii i losów ludzi, którzy tworzyli strukturę partyjną Głównego Urzędu Cenzury MBP, ich życia codziennego, bolączek, z którymi stykali się w latach 1945–1947. Z analizy protokołów wyłania się obraz państwa totalitarnego, którego mechanizmy próbowały objąć jak najszersze dziedziny życia Polaków, dokonać sowietyzacji Polski.

Wydział Cenzury powstał na przełomie sierpnia i września 1944 r., w momencie powołania Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN, pod bezpośrednim nadzorem cenzorów sowieckich, pracowników Gławlitu (Głównego Zarządu Literatury i Wydawnictw): Piotra Gładina i Kazimierza Jarmuza, którzy prowadzili szkolenia na terenie MBP¹. Piotr Gładin i Kazimierz Jarmuz należeli do najbardziej oddanych pracowników sowieckiego Gławlitu. Znali jako tako język polski. Zostali oddelegowani do Lublina przez Nikołaja Bułganina – komisarza 1. Frontu Białoruskiego. Zadaniem ich było przygotowanie podstawy prawnej i zorganizowanie wszechobecnej cenzury. Z notatek adresowanych do Nikołaja Sadczykowa – pełnomocnika Rady Komisarzy Ludowych ZSRS ds. ochrony tajemnicy w prasie wynika, że wywiązali się z postawionego zadania znakomicie². W tym miejscu warto wspomnieć, iż z pierwszego raportu datowanego na 19 grudnia 1944 r. wynika, że o Polakach wyrażali się niepocholebnie: „dekret o cenzurze polscy patrioci przygotowali już przed trzema miesiącami. Ale projekt tego dokumentu opracowany był absolutnie niezadowolająco, przy czym niektóre rozdziały były skierowane w istocie przeciw Związ-

¹ Z. Romek, *Cenzura PRL. Relacje historyków*, Warszawa 2000, s. 29–30.

² J. Róźdzynski, *Jak Sowietci cenzurę zakładali*, Dodatek specjalny „Rzeczpospolitej” z 8 kwietnia 2010, s. 8.

kowi Radzieckiemu”³. Dekret opracowany przez Gładina i Jarmuza został przyjęty przez rząd polski, natomiast minister bezpieczeństwa publicznego Stanisław Radkiewicz podpisał zarządzenie o zorganizowaniu przy MBP Centralnego Biura Kontroli Prasy, Kin, Radia⁴. Na mocy zarządzenia ministra Radkiewicza, od 19 stycznia 1945 r. dyrektorem Centralnego Biura Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk przy MBP został Leon Rzendowski⁵. 15 listopada 1945 r. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej podjął decyzję o oddzieleniu cenzury od MBP.

Wydziałem Cenzury przy MBP kierowali: Michał Rosner, Hanna Wierbłowska, Michał Mojżesz Taboryski, pieczę nad archiwum sprawował Zygmunt (Nechemiasz) Okręt.

Koło partyjne PPR przy Głównym Urzędzie Cenzury MBP tworzyli: Hanna Wierbłowska, Renata Kaftal⁶, Janusz Czubacki⁷, Michał Taboryski, Nesanel Kichler⁸, Zbigniew Banasiak, Maria Tobolska, Halina Michałowska, Rozalia Oliwa, Adela Jeziorska, Hen-

³ *Ibidem*, s. 8.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, s. 2.

⁶ Por. Renata Kaftal, ur. 1918 r. w Warszawie, w latach 1939–1944 przebywała w ZSRŚ; w czerwcu 1943 r. zmobilizowana do 1 Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki (Batalion Kobiety, 1 Pułk Lotniczy „Warszawa”); w okresie marzec–październik 1944 r. sekretarka Oddziału Personalnego przy Wydziale Polityczno-Wychowawczym 3 Dywizji Piechoty im. R. Traugutta; w RBP instruktor Cenzury Wojskowej Oddział personalny; od 24 XI 1945 r. kierownik Departamentu IV Wydziału I, Sekcji III; następnie od 17 IX 1947 r. do 1 XII 1947 r. naczelnik sekretariatu w Departamencie Szkolenia; patrz: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), sygn. 753/61/694, Akta osobowe Renaty Kaftal.

⁷ Płk Janusz Nemeniusz Czubacki, ur. 1924 r. w Wólce Starej; w RBP sekretarz Cenzury Wojskowej Oddział II; następnie od 1 III 1946 r. w GUC zatrudniony na stanowisku młodszego referenta; od 15 IX 1946 r. referent w Departamencie II Wydziału II Sekcji II; od 1 IV 1950 r. starszy referent Departamentu II Wydziału I Sekcji III; od 1 II 1965 r. zastępca naczelnika Biura „C”, Wydziału I; następnie od 25 VIII 1966 r. do 7 VII 1969 r. delegowany służbowo do Czechosłowacji w charakterze szyfranta, następnie oddelegowany do ZSRR (od 26 do 31V 1974 r.), potem od 7 do 20 XI 1976 r. przebywał w Szwajcarii; w okresie 3 I do 31V 1966 r. uczestniczył w III Kursie Nieetatowych Szyfrantów w Biurze „A” MSW; uczestniczył również w dniach 8 IV – 20 VI 1970 r. w kursie doskonalenia kadr kierowniczych SB; służbę zakończył 20 III 1990 r.; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0242/1627, Akta osobowe Janusza Nemeniusza Czubackiego.

⁸ Nesanel Kichler (poch. żydowskie), ur. 1911 r. w Wieliczce, zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa jako starszy instruktor w RBP Lublin, w służbie od 20 X 1944 r., w okresie od lipca 1941 r. do marca 1942 r. w ACz; od stycznia do lutego 1945 r. jako inspektor Sekcji II Centralnego Wydziału Cenzury Wojennej; oddelegowany do organizacji Wojennego Wydziału Cenzury Wojennej w Krakowie; powrócił do Krakowa w czerwcu 1945 r.; zwolniony decyzją ministra jak to określono za: „systematyczny brak kontroli podległych sobie pracowników i nadużywanie stanowiska służbowego dla korzyści materialnych oraz sprzedaż na wolnym rynku produktów spożywczych przeznaczonych dla pracowników”; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 2174/3049, Akta osobowe Nansanela Kichler.

ryk Jungfer, Maria Cyrek, Waleria Kowalczyk, Balbin, Rozmaryn, Janusiak, Gangel Frymeta Kruk⁹, Irena Ciecierska¹⁰, Mieczysław Kuryło¹¹, Ryszard Szuster¹².

Z protokołu zebrania grupy PPR w lutym 1945 r. wynika, że negatywnie została oceniona praca komisji kulturalno-oświatowej oraz brak kierownictwa przez sekretarza partii. Zbyt częste zmiany poleceń przez kierownictwo, prowadziły do obniżenia dyscypliny wśród członków komórki partyjnej. Z zachowanej dokumentacji wynika, że polecenia były wydawane bez przemyślenia. Brak było informacji o porządku spotkania komórki PPR. Stąd też pracownicy przychodzili na te zebrania z niechęcią. Podkreślano, że zebrania są nudne, a uczestnicy nie bardzo mają pojęcie o czym się mówi. Stąd też jeden z uczestników zgłosił wniosek, aby na trzy dni przed zebraniem były wywieszane informacje o porządku takiego spotkania¹³. Pojawiał się na zebraniach postulat (apel) aby polecenia zostały przez kierowników przemyślane, były podejmowane zdrowo-rozsądkowo¹⁴. Zalecano zastosować środki dyscy-

⁹ Frymeta Kruk (poch. żydowskie), ur. 1913 r. w Kole; w MBP od 11 VI 1946 r. w GUC, Wydział II, pracował na stanowisku młodszego referenta, następnie referenta; od 29 XII 1946 r. referent w Biurze „B” Wydziału III, Sekcji I; następnie referent w Departamencie II, Wydział VII, Sekcja III; od 3 III 1948 r. zatrudniona na stanowisku archiwisty w Departamencie I; od 21 IX 1948 r. wykładowca historii w Wydziale Wyszkołenia CW MBP Legionowo Katedra IX; w służbie do 15 XII 1952 r.; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0154/20, Akta osobowe Frymety Kruk.

¹⁰ Por. Irena Ciecierska (wł. Estera Perelmutter) (poch. żydowskie), ur. 1915 r. w Tarczynie, cenzor w Wydziale Cenzury Wojennej Sekcji III od 1 IV 1945 r. do 1 III 1946 r.; do pracy w MBP została skierowana przez Komitet Miejski PPR; od 1 III 1946 r. pracował na stanowisku młodszego referenta Wydziału VIII, Sekcji II, następnie referent Wydziału VIII, Sekcji IV; od 10 I 1948 r. referent Departamentu II, Wydziału VIII, Sekcji III; od 1 I 1957 r. oficer techniki operacyjnej Biura „W” Wydziału I, Sekcji I; pracował w służbie do 31 VIII 1957 r.; 31 VII 1969 r. otrzymała zezwolenie na wyjazd na pobyt stały do Izraela; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0193/8352, Akta osobowe Ireny Ciecierskiej.

¹¹ Kpt. Mieczysław Kuryło, ur. 1921 r. w Żuklinie; od 1 III 1945 r. cenzor Wydziału Cenzury Wojennej; następnie od 16 VIII 1945 r. w MBP do dyspozycji Wydziału Personalnego, Departamentu I, Wydziału I; pracował w charakterze pomocy biurowej z przydziałem na punkt repatriacyjny w Żaganii; w służbie do 30 IX 1968 r.; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0227/169, Akta osobowe Mieczysława Kuryło.

¹² Gen. bryg. Ryszard Szuster, ur. 1926 r. w Łodzi, cenzor w WUBP w Łodzi; od 11 IX 1945 r. starszy referent Wydziału Cenzury Wojennej; od 1 X 1945 r. starszy referent w Głównym Urzędzie Cenzury, Wydział II; od 15 V 1951 r. naczelnik Wydziału IV; słuchacz kursu aktywu kierowniczego; od 12 VIII 1953 r. kierownik Departamentu VII, Wydziału II, Sekcji I, starszy oficer operacyjny (etat niejawni) w Departamencie I; od 1 IX 1962 r. I zastępca Komitetu ds. Bezpieczeństwa w KW MO Olsztyn; komendant CW MSW Legionowo (1 IX 1967 –31 V 1975); w służbie aparatu bezpieczeństwa do 3 kwietnia 1990 r. ; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0604/2012, Akta osobowe Ryszarda Szustera.

¹³ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3719, Protokół z zebrania grupy partyjnej Wydziału CW MBP, k. 14.

¹⁴ *Ibidem*, k. 10.

plinarne wobec tych członków PPR, którzy tę dyscyplinę łamali. Problemem zaprzatającym zebrania członków grupy PPR były sprawy socjalno-bytowe. Na jednym z zebrań pracowników Wydziału Cenzury Wojennej, zwołanym z inicjatywy komórki, w celu zadbania o warunki bytowe została wyłoniona komisja bytowa, której przewodniczącą została Halicka, a po niej towarzyszka Oliwa. Zadaniem komisji było poprawienie zaopatrzenia pracowników w opał. Dyscyplinę partyjną członków starano się podnieść poprzez przydział pracy w różnych sekcjach PPR. Próbowano również włączyć do pracy partyjnej pracowników bezpartyjnych Wydziału. Najczęściej próbowano ich wciągnąć do pracy w komisjach: kulturalno-oświatowej, redakcji, bytowej, urządzania wieczorów. Z podsumowania pracy komórki partyjnej w Wydziale Cenzury Wojennej MBP wynika, że sporo zastrzeżeń wysuwano pod adresem pracy sekretarza komórki Gutenbauma. W trakcie dyskusji Michał Taboryski¹⁵ poddał krytyce pracę sekretarza Gutenbauma, wytykając, że zebrania organizowane przez niego nie były należycie przygotowane, często brakowało z jego strony kontroli pracy poszczególnych członków komórki¹⁶.

W obronie sekretarza Gutenbauma stanęła Hanna Wierbłowska¹⁷, która stwierdziła, że należy pomóc nowym sekretarzom w podniesieniu „ducha partyjnego”. Pomoc tę miał oferować Komitet Partyjny PPR. Ponadto postulowała, aby wszystkie komisje działające w Wydziale Cenzury Wojennej MBP zostały poddane kontroli sekretarza PPR oraz zdawały ze swojej działalności sprawozdania przed komórką. W celu podniesienia poziomu wystąpień i dyskusji nad zagadnieniami ideologicznymi Hanna Wierbłowska zaproponowała, żeby tematy były wybierane wspólnie przez sekretarza komórki i członka komitetu, i przekazywane do omówienia przez komórkę. Ponadto zaproponowała, aby zwoływać

¹⁵ Ppłk Michał Taboryski, ur. 1910 r. w Wilnie, od 1931 r. członek KPZB, używał pseudonimu „Mula”, „Borys”, żołnierz ACz w latach 1941–1942, wchodził w skład Białoruskiego Sztabu Partyzanckiego (1944), w RBP od 2 X 1944 r., zastępca kierownika Wydziału Cenzury; następnie od 1 XII 1946 r. dyrektor Biura „B”, w MBP zastępca dyrektora Departamentu II od 15 XII 1947 r., następnie od 1 III 1955 r. pełnił funkcję zastępcy dyrektora Departamentu IX; służbę zakończył w strukturach aparatu bezpieczeństwa w 1957 r. Następnie przyjęty do pracy w URM; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0193/7033, Akta osobowe Michała Taboryskiego.

¹⁶ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3719, Protokół z zebrania..., k. 14.

¹⁷ Mjr Hanna Wierbłowska, nazwisko rodowe Fagot, ur. 1893 r. w Warszawie, kierownik Wydziału Cenzury RBP od 16 IX 1944 r., następnie w MBP od 1 IX 1949 r. pracowała na stanowisku starszego inspektora; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0193/7019, Akta osobowe Hanny Wierbłowskiej.

oddzielne zebrania poświęcone sprawom organizacyjnym, a na innych omawiać sprawy ideologiczne¹⁸.

Do ważnych uroczystości, w których byli zobligowani brać udział członkowie komórki PPR, należały obchody święta Armii Czerwonej przypadające na dzień 23 lutego. W dniu tym organizowano uroczyste odczyty, przedstawiano referaty poświęcone historii i roli Armii Czerwonej w zaprowadzeniu nowego ładu politycznego w Europie Środkowo-Wschodniej. Stałym punktem spotkań członków komórek partyjnych było śledzenie najważniejszych wydarzeń politycznych dotyczących spraw Polski i Europy Wschodniej, m.in. bardzo dokładnie omawiano kwestię Konferencji Krymskiej w Jałcie.

Stałym punktem spotkań było przyjmowanie nowych członków w szeregi partii, według procedury podobnej do przyjęć w innych komórkach. Po zapoznaniu się z aktami kandydata i zadaniu pytań przez sekretarza, najczęściej kandydat był przyjmowany, m.in. w marcu 1945 r. w szeregi grupy partyjnej Wydziału CW przy MBP został przyjęty Leon Feuer¹⁹. Cennym nabytkiem WC przy MBP było przyjęcie w szeregi PPR Marceliego Reicha²⁰, człon-

¹⁸ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3719, Protokół z 9-go zebrania partyjnego grupy CW komórki partyjnej PPR Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego z 15 lutego 1945 r., k. 18.

¹⁹ Mjr Leon Feuer (poch. żydowskie), ur. 1909 r. w Przemysłu, instruktor Wydziału Cenzury Wojennej Oddziału Personalnego; od 20 IV 1945 r. zastępca kierownika, a od 25 VII 1945 r. kierownik; od 22 I 1946 r. zastępca kierownika Głównego Urzędu Cenzury, następnie zastępca dyrektora Biura „B”; od 15 XII 1947 r. naczelnik Departamentu II Wydziału VIII, od 1 VI 1950 r. naczelnik Departamentu II Wydziału V, potem naczelnik Departamentu IX Wydziału II. W organach bezpieczeństwa służył do 31 III 1957 r., następnie został delegowany służbowo do Czechosłowacji, a następnie od 27 II do 5 III 1948 r. i od 7 IX do 15 IX 1955 r. do NRD; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0193/8652, Akta osobowe Leona Feuera; AIPN, sygn. IPN BU 1572/3719, Protokół z zebrania grupy partyjnej Wydziału CW przy MBP, odbytego dn. 22 marca 1945 r., k. 20.

²⁰ Marceli Reich-Ranicki (poch. żydowskie), ur. w 1920 r. we Włocławku; w 1928 r. jego rodzina wyemigrowała do Berlina, tam prawdopodobnie zetknął się z KPD i został jej sympatykiem. Należał do Komunistische Jugend w Berlinie. W październiku 1938 r. „w ramach antypolskich represji wobec Żydów, został wysiedlony do Polski. W czasie II wojny światowej, pracował jako tłumacz w Wyznaniowej Gminie Żydowskiej (potem w Judenracie). W 1943 r. Reich uciekł na teren aryjski z getta. W czerwcu 1943 r. trafił do rodziny Bolesława Gawina, który w okresie okupacji podpisał volkslistę (mieszkaniec Gocławka). Pod koniec września 1944 r. Reich wyszedł z ukrycia i wyjechał do Lublina. Tam spotkał Eugeniusza Szyra, szefa Wydziału Organizacyjnego GZP-W, który przyjął go do wojska. Z powodu semickich rysów, trafił do 191 Oddziału Cenzury Wojskowej (CW) przy Sztabie II Armii. W styczniu 1945 r. został przeniesiony do Wydziału Cenzury w MBP, a w okresie 1 II – 1 III 1945 r. wyjechał w grupie operacyjnej do Katowic, gdzie miał organizować Wojewódzki Oddział Cenzury Cywilnej. Po powrocie z Katowic do Warszawy awansował na naczelnika Oddziału Cenzury Zagranicznej MBP. W tym okresie wstąpił do PPR. Rekomendował go ppor. Ajzyk Szachter z Wydziału

ka Komunistycznej Partii Niemiec (KPD) i Komunistische Jugend (KJ)²¹. Poważnym mankamentem, według przełożonych, był brak młodych członków partii w Wydziale, którzy jako pracownicy nie przejawiali żadnej aktywności partyjnej. W celu upolitycznienia młodych pracowników utworzono szefostwa partyjne. Bardziej doświadczony politycznie pracownik miał pod sobą młodego członka partii, np. Biterman jako szef miał pod opieką polityczną Czubackiego i Zdanowska²². Kolejną przeszkodę, ujemnie wpływającą na pracę partyjną, według zachowanych protokołów, stanowił brak zatwierdzenia przez Wydział Personalny MBP. Często pracownicy pracowali bez zatwierdzenia przez miesiąc, nie otrzymując wypłaty. Przyczyniały się do tego braki kadrowe Wydziału Personalnego i nieodpowiednie przygotowanie pracowników, nie posiadających należytego doświadczenia. Braki kadrowe sprawiały, że do pracy w tym Wydziale, prawdopodobnie też i w innych funkcjonujących przy MBP, dawano rekomendację osobom przypadkowym, które po przepracowaniu jednego dnia już następnego nie stawały się w pracy²³. Często pracownicy, nowo przyjęci w szeregi partii, posiadający już legitymacje, nie mieli okazji przedłożyć ich mjr. Mikołajowi Orechwie²⁴ – kierownikowi Wydziału Personalnego MBP, z powodu jego częstych wyjazdów w teren.

Cenzury MBP i żydowski reżyser, aktor Jan Tatariewicz-Turkow. Przyjęto go 5 XI 1945 r. na zebraniu grupy partyjnej WC MBP. W cenzurze pracował do grudnia 1945 r., po konflikcie ze swoją przełożoną Hanną Wierbłowską, na własną prośbę został przeniesiony do II Wydziału Samodzielnego MBP (wywiad). W 1948 r. Marcel Reich pod nazwiskiem Ranicki wyjechał do Londynu w celu rozpracowywania polskiej emigracji; patrz: P. Libera, *Marcel Reich-Ranicki przed Centralną Komisją Kontroli Partyjnej (1950–1957)*, „Zeszyty Historyczne”, z. 167, Paryż 2009, s. 181–190.

²¹ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3719, Protokół z zebrania grupy partyjnej WC MBP z dn. 5 lipca 1945 r., k. 27.

²² *Ibidem*, Protokół nr 42 z zebrania grupy partyjnej GUC z dnia 12 kwietnia 1946 r., k. 60.

²³ *Ibidem*, Protokół z zebrania grupy partyjnej Wydziału CW przy MBP, odbytego dn. 22 marca 1945 r., k. 20.

²⁴ Płk Mikołaj Orechwa vel Mikołaj Kłyszko vel Mikołaj Malinowski, ur. w 1902 r. w Borunach niedaleko Oszmiany, Białorusin, w MBP kierownik Wydziału Personalnego i dyrektor Departamentu Kadr i Szkolenia MBP w latach 1944–1955. Od 1919 r. żołnierz Armii Czerwonej, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej i w bitwie pod Warszawą. Członek WKP(b); w latach 1923–1924 sekretarz KC Komсомоłu Białorusi. W 1924 r. został skierowany do pracy komunistycznej w II RP, gdzie przebywał trzykrotnie: 1924–1930, 1934–1935, 1936–1937, ukrywał się pod fałszywym nazwiskiem Malinowski vel Kłyszko; w 1926 r. został aresztowany w Wilnie i skazany na 5 lat więzienia; w 1935 r. został delegatem Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi na VII Kongres Kominternu; w latach 1936–1939 przebywał w Pradze, gdzie został aresztowany. Dzięki porozumieniu niemiecko-sowieckiemu wyjechał do ZSRS; w 1944 r. oddelegowany do pracy w MBP; 1 VIII 1944 r. w RBP w Lublinie objął stanowisko kierownika Wydziału Personalnego; od 25 III 1946 r. objął stanowisko Dyrektora Biura Personalnego MBP, od 1 VIII

Analizując protokoły zebrań komórki partyjnej przy Wydziale Cenzury MBP zauważymy, że dużo czasu poświęcano pracy i planowaniu pracy komisji kulturalno-oświatowej, do której należały: organizacja biblioteki, organizowanie gazetek ściennych (z okazji np. 1 maja, święta Rewolucji Październikowej, święta Armii Czerwonej), prenumerata gazet dla pracowników, organizowanie imprez (wyjścia do teatru, kina, różne okolicznościowe odczyty) oraz organizacja nauki języka rosyjskiego²⁵.

Mobilizacja pracowników komórek partyjnych następowała w okresie przed Zjazdem PPR lub w trakcie kampanii wyborczej PPR przy MBP. Opracowywano plany działania, których podstawą były referaty. Tematyka referatów koncentrowała się wokół roli PPR jako siły sprawczej w walce z hitleryzmem i wprowadzaniu polityki demokratyzacji. Przykładowe tematy referatów brzmiały następująco:

- PPR – organizatorka walki Narodu Polskiego z okupantem – referat miał przygotować Buchert;
- PPR – organizatorka Demokratycznego Frontu Narodowego – Referat miał przygotować Marcel Reich;
- Przyjaźń Polsko-Radziecka – referat miał przygotować Babski;
- Blok Demokratyczny w walce z hitleryzmem – odpowiedzialny za referat był Jucker²⁶.

Po każdym referacie miało się odbyć seminarium dla skontrolowania i ugruntowania treści referatu przez słuchaczy. Ponadto na zebraniach podejmowano problem niepłacenia składek przez członków PPR, np. na zebraniu komórki partyjnej 20 września 1945 r. była rozpatrywana sprawa niepłacenia przez 9 miesięcy składek przez Ludwikę Galanta²⁷. W złożonej samokrytyce L. Galanta stwierdziła, że nie płaciła składek z powodu złych warunków życiowych. Po jej wysłuchaniu i wyrażeniu skruchy, została reaktywowana jako członek partii²⁸.

1949 r. Dyrektora Departamentu Kadr MBP; od 1 I 1955 do 10 I 1956 r. Dyrektor Departamentu Kadr i Szkolenia Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego; członek PPR i PZPR; po 1956 r. wrócił do ZSRS. Zmarł w 1990 r.; patrz: J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak, *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944–1956*, Warszawa 2003, s. 142; *Ruch robotniczy na Białostocczyźnie. Studia i materiały*, prac. zbior. pod red. M. Gnatowskiego, Warszawa 1987, s. 49; *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1999, s. 163.

²⁵ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3719, Protokół z zebrania grupy partyjnej Wydziału CW MBP z dn. 29 marca 1945 r., k. 22.

²⁶ *Ibidem*, Protokół z zebrania komórki partyjnej Wydziału CW MBP z dn. 17 sierpnia 1945 r., k. 34.

²⁷ *Ibidem*, Protokół z zebrania komórki partyjnej Wydziału CW MBP z dn. 20 września 1945 r., k. 36.

²⁸ *Ibidem*.

Egzekutywę komórki partyjnej Wydziału Cenzury Wojennej tworzyli: Juliusz Litoczewski²⁹; Babski, Opolska, Fojer, Lewitas³⁰.

Dużym problemem w działalności komórki był słaby przyrost liczby członków³¹. Na zebraniach podkreślano słabe zaangażowanie w celu pozyskania dla partii niepartyjnych pracowników. Partyjni mieli za zadanie wysondować nastrój kandydata, jego stosunek do partii i jego programu oraz skłonić do wstąpienia w struktury komórki. Po wyrażeniu zgody przez kandydata sprawę przekazywano pracownikowi Wydziału VIII WUBP w Warszawie, m.in. w ten sposób w szeregi komórki PPR wstąpił Marek Zajdensznir³².

Tematem zebrań partyjnych była również dyskusja na temat jakości wystąpień prelegentów i prezentowanych przez nich referatów. Sami referenci słabe przygotowanie tłumaczyli warunkami socjalnymi, w których przyszło im pracować, m.in. sporo pracowników Wydziału CW MBP mieszkało na Pradze, do domu wracali późno. Brak odpowiedniego oświetlenia w mieszkaniach rzekomo sprawiał, że wzrok się szybko przemęczał, stąd często przychodzili na zebrania nieprzygotowani do dyskusji³³.

W październiku 1945 r. komórka PPR Wydziału CW MBP liczyła 43 członków³⁴. W okresie jesienno-zimowym, częstym tematem dyskusji na zebraniach partyjnych była dostawa węgla dla pracowników Wydziału, m.in. na zebraniu komórki partyjnej Głównego Urzędu Cenzury takie pytanie zadał tow. Balbin. Od sekretarza otrzymał informację, że dostawę węgla rozpoczęto

²⁹ Ppłk Juliusz Litoczewski, ur. w 1908 r., w Krakowie; pracował na stanowisku sekretarza-maszynisty w Wydziale Cenzury Wojennej, od 15 I 1945 r. inspektor Oddziału Informacji, a od 6 II 1945 r. kierownik; następnie pełnił funkcję naczelnika w Głównym Urzędzie Cenzury w Wydziale II; od 1 XII 1946 r. naczelnik Biura „B” Wydziału II; od 1 II 1948 r. naczelnik Departamentu Ochrony Rządu Wydziału Ogólnego; w organach bezpieczeństwa pracował do 30 IV 1963 r.; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0194/1503, akta osobowe Juliusza Litoczewskiego.

³⁰ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3719, Protokół z dn. 24 września 1945 r., k. 38.

³¹ *Ibidem*, Rezolucja powzięta przez zebranie partyjne komórki Wydziału C.W. w dniu 21 września 1945 r., k. 40.

³² Ppłk Marek Zajdensznir (poch. żydowskie), ur. w 1909 r., Końskie; w MBP od 8 II 1945 r., pracował w Wydziale CW, następnie kierownik oddziału administracyjno-gospodarczego, potem p.o. kierownika zaopatrzenia sekcji kwaterunkowej; od 1 VIII 1947 r. naczelnik Wydziału Kwaterunkowo-Eksploatacyjnego, następnie od 1 VIII 1950 r. kierownik oddziału Budownictwa i Kwaterunku; w organach bezpieczeństwa pracował do 15 I 1957 r.; patrz: AIPN, sygn. IPN BU 0193/9009, Akta osobowe Marka Zajdenszira; AIPN, sygn. IPN BU 1572/3719, Protokół nr 38 z zebrania koła partyjnego GUC z dnia 8 marca 1946 r., k. 54.

³³ *Ibidem*, Protokół z zebrania..., k. 58.

³⁴ *Ibidem*, Protokół nr 21 z posiedzenia komórki partyjnej Wydziału CW MBP z dnia 11 października 1945 r., k. 44.

tylko częściowo ze względu na brak transportu, dostawy realizowano wykorzystując samochody MBP³⁵.

W maju 1946 r., grupa partyjna przy Głównym Urzędzie Cenzury liczyła 40 osób. W okresie od 8 września 1945 r. do 17 maja 1946 r. odbyło się 20 zebrań, z których 16³⁶ (tj. 80%) miało formę odczytów i lekcji. W protokole sprawozdawczym informowano o słabej pracy egzekutywy, o kradzieżach przedmiotów i pieniędzy. Podkreślano brak więzi między kierownictwem a członkami partii. Stąd też wynikały sprawy krytyki szeptanej i pokątnej³⁷. Tematem dyskusji była sprawa nieodpowiedniego zachowania się niektórych członków PPR, np. nadużywanie alkoholu, niepłacenie składek członkowskich, czy opuszczanie zebrań. Dość nagminnym zjawiskiem było dawanie łapówek za wykonanie pracy. Sprawa stała na forum zebrania, gdzie tow. Jukier z ramienia Komitetu Pracowniczego poruszyła sprawę szycia u krawca przez członka Wydziału tow. Olszynę. W trakcie dyskusji postanowiono, aby Komitet Pracowniczy bardziej wnikliwie i ostrożnie postępował z pracownikiem, oraz aby nie poniżać godności osobistej i nie demoralizować krawca poprzez dawanie pieniędzy³⁸.

Na zebraniach koła PPR poza tematami dotyczącymi spraw politycznych w kraju czy ideologii partyjnej, podejmowano kwestię „wystąpień czynników politycznych z krajów Europy Zachodniej”, jak np. w dniu 27 września 1946 r. Biterman odniósł się do przemówienia posła angielskiego Zilliacusa (Kceni Zilliacus – poseł angielski z Partii Pracy, który odwiedził Polskę w 1946 r. – przyp. W.Ch.). W związku z tym wystąpieniem na posiedzeniu zaproponowano, aby na następne spotkanie przygotować referat poświęcony polityce zagranicznej Anglii³⁹.

Reasumując, komórkę PPR funkcjonującą przy Głównym Urzędzie Cenzury MBP, która objęła cenzurą Polaków, tworzyli w dużym procencie pracownicy i funkcjonariusze żydowskiego pochodzenia, pełniący często funkcje naczelników. Z zachowanych protokołów z zebrań jawi się obraz komórki partyjnej, której praca była oceniana niedostatecznie. Częste zebrania, wyjazdy funkcjonariuszy w teren, braki w zaopatrzeniu w żywność, opał, fatalne warunki mieszkaniowe, sama niechęć członków do prelegentów, prowadziły do zatargów i wzajemnych animozji. Sekretarze ko-

³⁵ *Ibidem*, Protokół nr 32 z posiedzenia grupy partyjnej GUC z dnia 6 grudnia 1945 r., k. 48.

³⁶ *Ibidem*, Protokół nr 43 z zebrania grupy partyjnej GUC z dnia 17 maja 1946 r., k. 64.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, Protokół z zebrania koła partyjnego GUC z dnia 19 lipca 1946 r., k. 68.

³⁹ *Ibidem*, Protokół nr 53 z posiedzenia koła partyjnego GUC z dn. 27 września 1946 r., k. 74.

mórki PPR często podkreślali brak młodych ludzi, chętnych do wstąpienia w szeregi partyjne. Innym mankamentem, podkreślonym przez samych członków w trakcie dyskusji, był niski poziom referujących.

Summary

The activity of the PPR Club (Polish Workers' Party Club) in the GUC (Main Office of Censorship) of The MBP (The Ministry of Public Security) in 1945–1947

The minutes of the meetings of the PPR Club (Polish Workers' Party Club) of The MBP (The Ministry of Public Security) are an extremely valuable source of information about the way the party worked and the lives of the main members, who had created the whole structure of the GUC (Main Office of Censorship) that was the unit of the MBP between 1945 and 1947.

A great attention was focused on the culture and education commission, which was supposed to be an important unit of the MBP workers' indoctrination. The way the commission worked was considered insufficient because the administration often changed their directives, that led to loss of discipline of the rank and file members of the party's units. The existing documentation shows that the given commands were not often rethought. Even the members of the unit have no idea what the meeting was going to be about. There was no information about what was on the agenda. It was the reason why the members were unwilling to come to the meetings. According to the opinion of the employees and the party members, the meetings were considered boring, and the speakers were thought to be badly prepared to present their papers, and often did not have the slightest notion what was discussed.

The analysis of the minutes shows the picture of a totalitarian country, units of which try to control all the possible areas of Poles' lives, trying to accomplish the process of sovietization of Poland.

*

Wiesław Charczuk (ur. 1966) – doktor nauk humanistycznych, historyk dziejów najnowszych i regionalnych. Naukowo związany z Instytutem Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Specjalizuje się w badaniu dziejów Obozu Narodowego na Podlasiu w latach 1939–1947, dziejów polskiego aparatu bezpieczeństwa na terenie Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza oraz walki politycznej na Podlasiu i Mazowszu w latach 1944–1956. Jest autorem książek: *Formacje zbrojne Obozu Narodowego na Południowym*

Podlasiu 1939-1947, Siedlce 2003; *Dzieje Ochotniczej Straży Pożarnej w Zbuczynie (1916-2006)*, Siedlce 2010; „*Najpierw popili sobie w urzędzie...*” *Zbrodnia ludobójstwa komunistycznego aparatu bezpieczeństwa dokonana na członkach opozycji antykomunistycznej w Siedlcach 12-13 kwietnia 1945 roku*, Siedlce 2011; *Walka polityczna na Południowym Podlasiu i Wschodnim Mazowszu w latach 1944-1956*, Siedlce 2012 (nagroda Złotego Jacka za osiągnięcia naukowe na XIV Festiwalu Nauki i Sztuki w Siedlcach), oraz ok. 100 artykułów naukowych i popularnonaukowych. Członek kolegium redakcyjnego „*Szkieł Podlaskich*”, redaktor naczelny *Słownika Biograficznego Południowego Podlasia*, tom II. Członek Zarządu Siedleckiego Towarzystwa Naukowego, członek Towarzystwa Miłośników Historii w Warszawie, Towarzystwa Nauki i Kultury „*Libra*” w Radzynie Podlaskim. W 2006 roku odznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej.